

KOMENTARI NA BENCHMARKING MODEL KORIŠĆEN OD STRANE AGENCIJE ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST U ANALIZI TRŽIŠTA BR.4

Na početku želimo da naglasimo da smatramo da bi i posao Agencije i posao operatora u ovom segmentu analize tržišta bio značajno pojednostavljen i efikasniji, da smo imali priliku da se prije samog procesa sprovođenja benchmark metodologije, zajedno konsultujemo i utvrdimo principe na kojima će ista počivati. Smatramo da je i organizovanje javne rasprave na temu primjene benchmark metodologije u analizi tržišta bilo poželjan korak koji bi nam svima omogućio efikasniji rad na prethodno ustanovljenim principima. Međutim, suočavajući se situacijom kakva jeste, želimo da se na ovaj način posebno osvrnemo na same principe primjenjene metodologije, a zatim da komentarišemo i rezultate koji su iz nje proistekli.

1. Cijene mjesečne pretplate pristupa lokalnoj petlji

U tački 5.1.5 dokumenta Agencija konstatuje da je "svrha primjene benchmarking-a da se stvori model za utvrđivanje troškovno orjentisanih cijena relativno efikasnog operatora koji usluge elektronskih komunikacija pruža u Crnoj Gori". Agencija dalje navodi da je odlučila da cijenu mjesečne pretplate potpuno razvezanog pristupa lokalnoj petlji (LLU) utvrdi primjenom „Retail-minus“ metodologije pri čemu smatra da je potrebno ispoštovati princip konzistentnosti u pogledu veleprodajne cijene mjesečne pretplate potpuno razvezanog pristupa lokalnoj petlji i veleprodajne cijene širokopojasnog pristupa internetu, kao i koncept ekonomskog prostora (eng. "economic space"), saglasno ERG-ovom Izveštaju o primjerima najbolje regulatorne prakse u pogledu usluga razvezanog pristupa lokalnoj petlji i veleprodajnog širokopojasnog pristupa internetu. Nadalje, shodno tim principima, Agencija treba da nadgleda konzistentnost u odnosu na sljedeću formulu:

$$\text{WBA minimum price} = \text{Price LLU} + \text{Efficient operator incremental costs of providing WBA.}$$

U daljem toku analize, Agencija ne pokazuje da je razlika u predloženoj cijeni usluge lokalne petlje i predloženoj cijeni WBA jednaka troškovima efikasnog operatora koji pruža uslugu BSA. Umjesto toga, pri izračunavanju „Retail minus“-a Agencija se koristi uzorkom od 4 države koji je identičan uzorku koji je koristila konsultantska kuća iz Slovenije pri izračunavanju cijene za WBA.

Smatramo da je u analizi ovog tržišta nekonzistentnost u pristupu Agencije prilikom određivanja cijena mjesečne pretplate potpuno razvezanog pristupa lokalnoj petlji najveća u odnosu na sva tržišta i to iz sljedećih razloga:

1. I u ovom slučaju moramo da ponovimo da se ne možemo složiti sa pristupom Agencije da se u jednom slučaju kao uzorak uzimaju 4, u drugom 27, u trećem opet 8, a u četvrtom 32 zemlje. Takođe, dešava se da 4 zemlje koje su uzorak u jednom tržištu nisu uopšte uključene u uzorak od 8

zemalja na drugom tržištu. Insistiramo da se kao jedinstveni princip odredi broj i struktura zemalja koji će se koristiti za benchmark uzorak. Benchmark uzorak koji bi se sastojao od 8 zemalja, za koji Agencija sama konstatuje da predstavlja značajan uzorak, treba da bude primjenjen na svim tržištima. U suprotnom, **kompletan postupak benchmark metodologije koju Agencija primjenjuje se dovodi u pitanje, jer se od tržišta do tržišta primjenjuju različiti principi i benchmark uzorci.**

2. Agencija pri analizi ovog tržišta polazi sa suprotnog kraja, tj. odlučuje da cijenu LLU odredi prema uzorku koji je slovenačka konsultantska kuća **proizvoljno i bez ikakvog obrazloženja** koristila za određivanje cijene bitstream usluge, pritom uopšte ne analizirajući koliko ta tržišta (Portugal, Irska, Slovenija, Grčka) odstupaju po svojim karakteristikama od tržišta Crne Gore (prema našoj kalkulaciji baziranoj na podacima Agencije, **ukupno odstupanje po GDP/capita i broju stanovnika u odnosu na ove 4 zemlje je u prosjeku 2000%**). Čak i u tom slučaju, moramo naglasiti da podaci prezentovani u analizi Agencije, i podaci iz dokumenta: „Progress report on the single european electronic communications market 2008 (14th report), EC 24.03.2009“ za slučaj Irske i Grčke nisu istovjetni. Ako se uzmu podaci iz ERG-ovog dokumenta za Irsku i Grčku, i uvrste u analizu na način na koji predlaže Agencija dobijaju se slijedeće cijene: mjesečna pretplata za potpuni pristup lokalnoj petlji od 3.95 EUR i mjesečna pretplata za zajednički pristup lokalnoj petlji od 1,38 EUR.
3. U analizi tržišta br.5, konsultantska kuća na koju se pozivate više puta konstatuje u svom izvještaju :

„As said before, in order to make the calculations useful on the Montenegro market, they must be tested with the prices of shared access to the local loop as the essential input, i.e. the proposed minus must produce a price that is higher than the CT monthly charge for shared access to the local loop. In the absence of such offer on the part of CT, we believe **EKIP-calculated price of shared access should be used, i.e. 3,49€ per month**“.

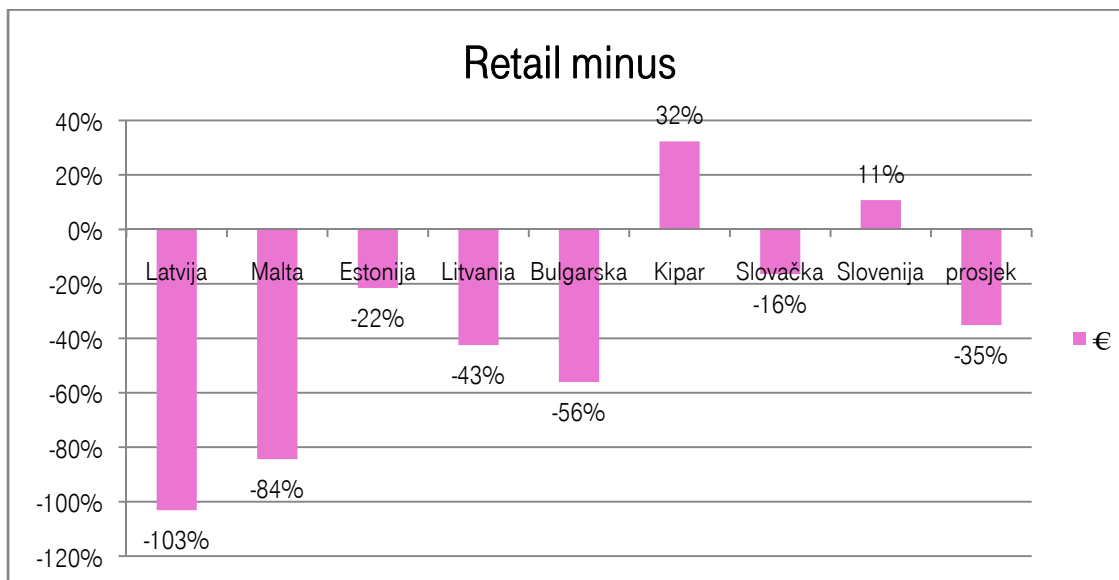
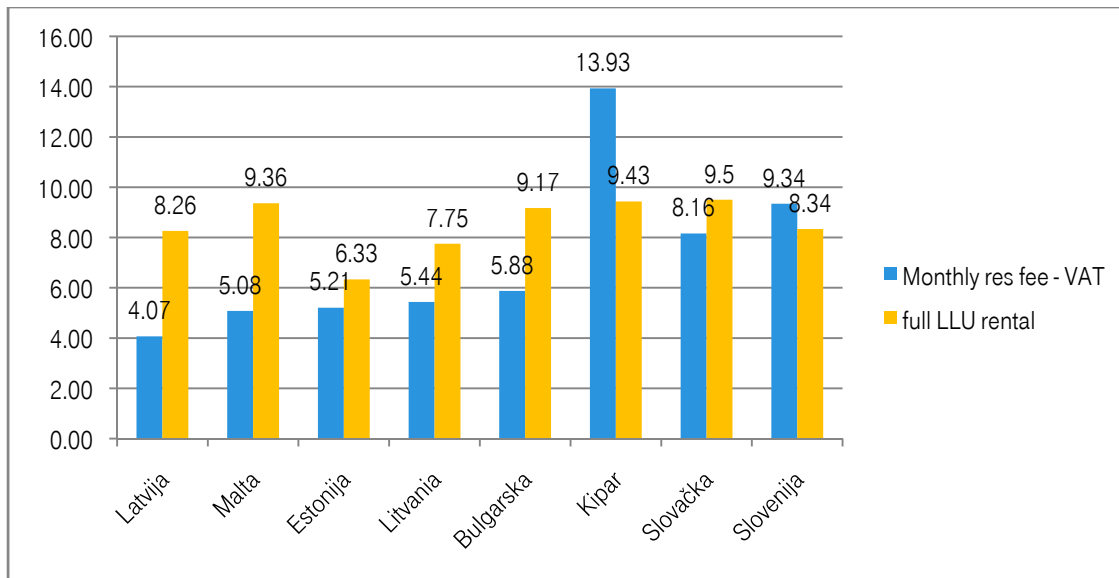
Nejasno je kako se ovih 3.49 EUR mjesečno „pretvorilo“ u 1.16 EUR u finalnoj verziji analize tržišta br.4.

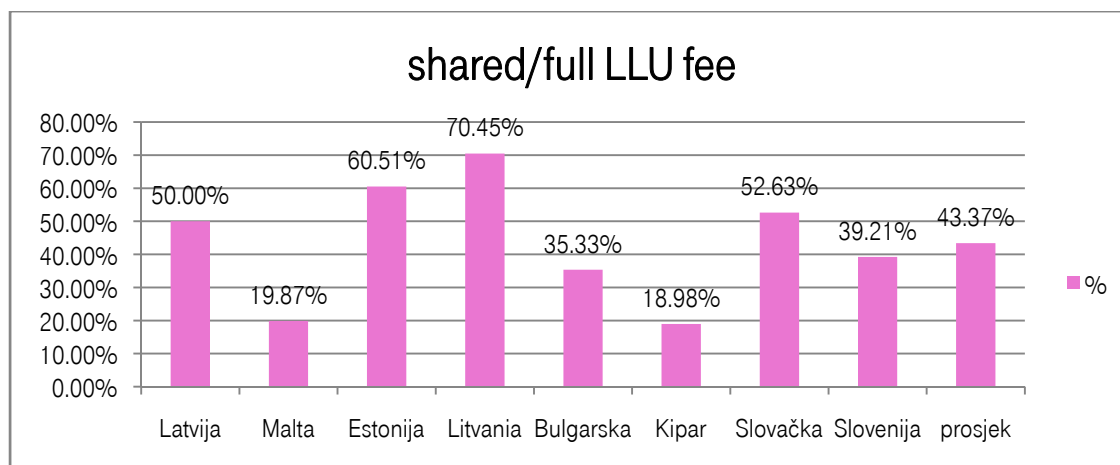
4. U analizi tržišta 1, Agencija konstatuje da je svjesna da rebalans tarifa u Crnoj Gori nije završen i da je cijena PSTN pretplate vjerovatno niža od troškovno opravdane cijene. U takvoj situaciji, potpuno je neprimjereno, usuđujemo se reći, i nezabilježeno u regulatornoj praksi, da se u prvoj fazi regulacije nameće obaveza „retail minusa“ za cijenu pristupa lokalnoj petlji.

Primjenom benchmark metodologije na EU8 „najsličnijih“ EU zemalja koju je Agencija koristila prilikom analize tržišta 2 i 3 (na slici dolje), dolazimo do sljedećeg zaključka. **U brojnim EU zemljama je cijena LLU, iz gore navedenih razloga, veća od cijena PSTN mjesečne pretplate (u prosjeku EU8 zemalja radi se o 35%!!!).** Zaključak cijele ove analize je da ne postoji „Retail minus“ u odnosu na cijene PSTN pretplate (u stvari, radi se o „retail plusu“), nego naprotiv da su cijene PSTN pretplate manje od cijena potpuno razvezane lokalne petlje što je vjerovatno posljedica nezavršenog rebalansa tarifa i na tim tržištima.

Ukoliko se, dakle, primjeni benchmark 8 nama „najsličnijih“ zemalja Evropske unije (čak i bez korektivnih faktora iako Crna Gora 5.75 puta odstupa od ekstremno niskih i 9.58 puta od prosječnih vrijednosti uzorka

EU8), u kojima je rebalans tarifa sigurno u podmaklijoj fazi nego u Crnoj Gori, dolazimo do zaključka da cijena mjesečne pretplate za potpuni pristup lokalnoj petlji treba da iznosi **6.89 EUR, te 2.99 EUR** za mjesečnu pretplatu za zajednički pristup lokalnoj petlji.

Dobijeni rezultati se u potpunosti poklapaju sa pretpostavkom i da je cijena PSTN pretplate u Crnoj Gori, kao što i sama Agencija konstatuje, vjerovatno ispod troškovne cijene. Uvažavajući tu činjenicu smatramo da će završetkom procesa rebalansa tarifa nivo PSTN pretplate dostići nivo za koji su izračunate cijene iznajmljivanja lokalne petlje primjerene. U međuvremenu, **Crnogorskom Telekomu ne treba nametati cijenu pristupa lokalnoj petlji protivno benchmarku zemalja koje su nove punopravne članice Evropske Unije.**

Primjenjujući drugi princip, tj. benchmark metodologiju na zemlje regiona u kojima postoji usluga potpunog i zajedničkog pristupa lokalnoj petlji (izvor "REPORT III – ANNEX- CROSS-COUNTRY TABLES -Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries" by Cullen International, March 2010) i primjenjujući dobijeni „Retail Minus“ na način kako je Agencija uradila analizu dobijaju se vrijednosti od **6.28 EUR** za mjesečnu pretplatu za potpuni pristup lokalnoj petlji, te **2,39 EUR** za mjesečnu pretplatu za zajednički pristup lokalnoj petlji.

Dakle, primjenom bilo kojeg od navedenih kriterijuma, dolazimo do istog zaključka, a to je da mjesečna pretplata za potpuni pristup lokalnoj petlji u Crnoj Gori u ovom trenutku ne može biti manja od iznosa PSTN pretplate jer bi u suprotnom, na našem tržištu bile primjenjene mjere koje nisu na snazi čak ni u zemljama koje su postale punopravne članice Evropske Unije. Imajući u vidu navedene analize, kao i slijedeći principe postavljene u analizi tržišta 2 i 3, predlažemo da Agencija utvrdi iznos mjesečne pretplate za potpuni pristup lokalnoj petlji u iznosu koji nije manji od **6.89 EUR**, a mjesečnu pretplatu za zajednički pristup lokalnoj petlji iznosu koji nije manji od **2.99 EUR** kao u slučaju primjene uzorka 8 EU zemalja, ili pak cijene od **3.49 EUR** za zajednički pristup koju pominju sami konsultanti Agencije više puta tokom analize tržišta 5.

2. Cijena mjesečne pretplate za zajedničko korištenje kablovske kanalizacije

Agencija prilaže kalkulaciju za mjesečnu pretplatu za zajedničko korišćenje kablovske kanalizacije i jasno je da je veliki dio podataka dostavljen od strane Crnogorskog Telekoma uzet u obzir. Prva zamjerka u priloženoj kalkulaciji je da nije detaljno objašnjena i da nedostaju smjernice kako su se generisale određene troškovne stavke koje su suštinski važne za interpretaciju kalkulacije. Raspodjela imovinskog troška i troška kapitala je potrebna da bi se vidjela kalkulacija kojom se došlo do mjesečnog imovinskog troška od 487 Eur. Kao što smo već istakli, očekujemo dodatna pojašnjenja u ovom smislu. U nedostatku detaljne analize priložene kalkulacije, otežan je kritički stav na ovaj dio analize, i stvara se problem u smislu nemogućnosti dostavljanja obimnijeg broja relevantnih komentara. Na osnovu ove cifre se u daljoj kalkulaciji dobija cijena zakupa metra kanalizacione cijevi.

No, ako i prihvatimo da je ova kalkulacija korektna, ono što želimo da istaknemo kao evidentan propust je da **je u kalkulaciji koju Agencija koristi potpuno izostavljen trošak jednokratnih lokalnih taksi, koje se kreću od 5 do 100 Eur/m/danu izvodjenja radova.** Ovaj jednokratni izdatak je **investicioni trosak** koji Crnogorski Telekom **mora da plati** pri izgradnji kablovske kanalizacione infrastrukture. **Ovaj podatak Vam je dostavljen** u odgovoru na Vaš upit našim dopisom 04-4699 od 16.02.2010.godine (stavka 9) i začudjeni smo da isti nije uzet u obzir.

Ponovo dostavljamo tabelu (Tabela 1.) na osnovu koje je realno zaključiti da je ponderisani trošak lokalnih jednokratnih taksi reda 20 EUR/m/danu. Ukoliko se isti doda u kalkulaciju koja je prezentirana da bi se izračunala mjesečna imovinska cijena, umjesto troška od 487 Eur dobija se iznos koji je veći od 1,500 Eur (cijena od 20 Eur/m je dnevna cijena zauzimanja površine). Ovakvih primjera ima mnogo i spremni smo da iste dodatno dokumentujemo.

Lokalne jednokratne takse	Cjenovnik
Zauzimanje javne površine, deponovanja materijala po danu	5 Eur/m po danu
Raskopavanje ostalih javnih površina	10 Eur/m po danu
Raskopavanje saobraćajnice I trotoara	20 Eur/m po danu
Zaustavljanje saobraćaja, isijecanje asfalta i sl.	60–100 Eur/m po danu

Tabela 1.

Izostavljanje ovih troškova iz troškovne analize čini analizu nekompletnom jer se plaćanja napomenutih taksi upravo odnose na izgradnju kanalizacione infrastrukture i samim tim Crnogorski Telekom bi se stavio u otežani položaj u odnosu na ostale operatore. Ovim bi se stvarala tržišna atmosferu u kojoj bi se destimulisao dalji razvoj mreže u uslovima nejednake konkurencije.

Dalje, za potrebe računanja troška kapitala, Agencija je koristila WACC od 12%, što je manja stopa od stope koju koristi Crnogorski Telekom za kalkulaciju sopstvenih rizika. Crnogorski Telekom u saradnji sa sektorom trezora Madjar Telekoma uračunava stopu od 13% za WACC i shodno ovome kalkulacija bi trebalo prilagoditi predloženoj stopi WACC-a mada se time ne suštinski i ne mijenja rezultat kalkulacije.

Uzimajući u obzir gore navedene troškove koje su konsultanti Agencije izostavili i nadovezujući se na troškovnu analizu predstavljenu u dokumentu, mjesečna imovinska cijena za metar kablovske kanalizacije u kojem su smještene 2 PVC cijevi prečnika 100mm iznosi nešto iznad 1.500 EUR. Dalje, nejasno je zašto su se konsultanti Agencije odlučili da prostor zakupa pE cijevi presjeka 40mm računaju na osnovu broja optičkih vlakana, kad predmet zakupa nisu optički kablovi već prostor u cijevi nužan za smještaj jednog, i to bilo kog, kabla. To ne utiče na cijenu zakupa 40mm cijevi, ali utiče na cijenu koja se dobija za zakup 20mm cijevi.

Ukoliko dobijenu mjesečnu imovinsku cijenu od 1.500 EUR podijelimo sa 6 (6 pE cijevi presjeka 40mm može biti provučeno kroz dvije cijevi presjeka 100mm), odnosno sa 12 (12 pE cijevi presjeka 20mm može biti provučeno kroz dvije cijevi presjeka 100mm) dolazimo do zaključka da cijene mjesečne kablovske kanalizacije ne mogu biti određene ispod nivoa navedenih u Tabeli 2. Ove cijene ne uključuju troškove provlačenja kabla jer isti mogu biti i na strani alternativnog operatora, kao ni troškove opštinskih komunalnih taksi i naknada korišćenje puta i putnog zemljišta.

Mjesečna pretplata za zajedničko korišćenje kablovske kanalizacije	Cijena (EUR)
Prostor za kabal prečnika 40mm/kanal po metru	0,266
*Prostor za kabal prečnika 20mm/kanal po metru	0,133

* Crnogorski Telekom u svojoj mreži ne upotrebljava pE cijevi presjeka manjeg od 40mm (za svoje potrebe). Sa rezervom u ovom trenutku uzimamo predlog Agencije da se cijevi presjeka 20mm takodje stave na raspolaganje drugim operatorima budući da nemamo nikakvog iskustva u radu sa istim, ne znamo cijene i uslove njihove nabavke i trenutno ne postoje zalihe ovakvih cijevi u Crnogorskom Telekomu.

Zaključak:

1. Netačan je navod konsultantske kuće da Crnogorski Telekom trenutno ne nudi zakup prostora u svojoj kablovskoj infrastrukturi na veleprodajnom nivou. Naprotiv, činjenica je da Crnogorski Telekom svoju infrastrukturu već duže od dvije godine iznajmljuje svim zainteresovanim subjektima koji su licencirani za pružanje usluga u oblasti elektronskih komunikacija i to na osnovu ugovora koji su dostupni Agenciji.

2. Odbacujemo kao površan i neutemeljen zaključak konsultanata Agencije u vezi sa troškovima taksi koje Crnogorski Telekom plaća po raznim osnovama: „*We were not persuaded that these costs should be included in the increment, as this is inevitable cost of EC network deployment in a certain area*“???

Iako je neprihvatljiva sama činjenica da se iz analize jednostavno izbrišu višemilionski iznosi lokalnih taksi (opštinskih komunalnih taksi i naknada korišćenje puta i putnog zemljišta) jer je i ovaj trošak isto tako neizbježan i odnosi se upravo na dio kablovske kanalizacije koju Crnogorski Telekom mora da plaća, **apsolutno je neprihvatljivo jednostavno zanemarivanje investicionih troškova koje imamo prilikom izgradnje kablovske infrastrukture**, a koji su bili prezentirani Vašim konsultantima i na koje smo ovom prilikom ponovo ukazali. Smatramo da se zanemarivanjem navedenih troškova čini veliki propust u situaciji kada je

Crnogorski Telekom prinudjen da plaća skuplje zemljište u kojem se nalazi kanalizacija, nego što bi prihodovao po osnovu izdavanja u zakup kompletnog kapaciteta svoje kanalizacije po cijenama predloženim od strane konsultanata.

3. Takođe, ostaje nejasno je da li se predložene mjere odnose na zakup kanalizacije u bilo koju svrhu, ili samo po osnovu ostvarenja kolokacije u cilju realizacije pristupa lokalnoj petlji i veleprodaje širokopojasnog pristupa internetu.

4. Kao što smo već komentarisali, ovakve cijene zakupa su potpuno destimulativne za nova ulaganja u razvoj i izgradnju infrastrukture što će imati dugoročno negativan uticaj na razvoj sektora elektronskih komunikacija u Crnoj Gori

5. Agencija se ni u jednom dijelu ove obimne analize nije izjasnila o obimu infrastrukture CT-a koji se stavlja na raspolaganje drugim operatorima i o obimu nužne rezerve koju CT ima pravo da zadrži za svoje razvojne potrebe i potrebe održavanja. Ovo posebno dobija na težini kada se ima u vidu da je CT jedini operator koji realno može imati veće investicione i razvojne projekte u bliskoj budućnosti, a koji će biti ozbiljno dovedeni u pitanje ukoliko sve svoje kapacitete stavi na raspolaganje operatorima koji taj prostor koriste za pružanje usluga veoma ograničenom broju korisnika. Praksa u nekim zemljama regiona je da se samo slobodan prostor u okviru 50% ukupnog kapaciteta daje na raspolaganje, a da drugih 50% uopšte ne može biti predmet davanja u zakup.